

Արևն ի մեջ գիշերի :

Օ արմանալի երևոյթ մըն է կէս գիշերուն արև տեսնելը , որ առանց ելլելու ու մտնելու կ'անցնի դէպ 'ի հիւսիս , բեւեռին ետեւ , ցուցնելով իր ճառագայթարձակ սկաւառակը : Ինուծեան այս առանձնաշնորհութիւնը Լարոպիոյ հիւսիսակողմը միայն կը տեսնուի , որ արդէն ուրիշ գեղեցկութիւններէ զուրկ է :

Լըբոր ամառնային արեադարձը կը մօտենայ , այն հետաքրքիր ճանապարհորդք որ այս անսկիզբն ու անվերջ օրուան հրաշալիքը վայելել կ'ուզեն , կ'երթան կամ Լորվէկիոյ արեւմտեան ծայրը կամ Թոունէա՝ Պոթնիոյ ծոցին հիւսիսային կողմը , և հոն բեւեռային շրջանակին տակ $66\frac{1}{2}$ աստիճան լայնութեամբ , և յունիսի 22^ն կէս գիշերուն կը տեսնեն որ արեւը մինչև հորիզոն կը խոնարհի առանց միւս կողմն անցնելու , ու կը սկսի դարձեալ բարձրանալ շարունակելով իր անընդհատ ընթացքը :

Բեւեռային շրջանակէն կը սկսին ամենէն երկայնատե օրերը ու կը տևեն 24 ժամ , և այնչափ աւելի կ'երկընձան որչափ որ դէպ 'ի հիւսիս մօտեցուի : Իսկ հիւսիսային-Վլուխը , որ Լարոպիոյ հիւսիսակողման 72 աստիճան լայնութեան տակ կ'իյնայ , ամենէն երկայն օրը կը տևէ երկու ամիս ուկէս :

Հասկընալու համար թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ արեւը կարենայ կէս գիշերուն ստորին միջօրէականին վրայ տեսնուիլ , ինչպէս կէս օրը վերին միջօրէականին վրայ կը տեսնուի , պէտք է գիտնալ որ երկրիս կէտէ մը մեր տեսութեան ընդարձակութիւնը չորս դիէն 90 աստիճան հեռուն կը ձգուի :

Լըբ ամառնային արեւադարձին՝ ինչ հեռաւորութիւն ունի արեւը բեւեռային շրջանակէն , երբ վերին միջօրէականէն և ստորին միջօրէականէն կ'անցնի : Եւ յունիսի 22^ն արեւը խեցգետնի արեւադարձին վրայ է , այսինքն հասարակա-

ծէն 23 $\frac{1}{2}$ աստիճան հեռու է դէպ 'ի հիւսիս : Եւ օրը Թոունէայի միջօրէականէն անցնելու ժամանակ արեւն , որ ուղղահայեաց է Սահարայի անապատին , այս քաղքէսնոյն օրը հեռու է 43 աստիճան լայնութեամբ , որովհետեւ Թոունէա բեւեռային շրջանակին տակը $66\frac{1}{2}$ աստիճան լայնութիւն ունի :

Լըբ ինչպէս կարելի է որ յունիսի 22^ն արեւը Թոունէա կէս գիշերուն կարենայ տեսնուիլ : Ասան զի արեւը նոյն օրն ստորին միջօրէականն անցնելու ժամանակ երկնից այնպիսի կիտի մը վրայ կը գտուի որ այս քաղքիս զէնիթէն 90 աստիճան հեռաւորութիւն չունի :

Աստի երբ Թոունէա յունիսի 22^ն կէս գիշեր է , արեւը ուղղահայեաց կ'անցնի Սանտուիչ կղզեաց վրայէն , որ Խաղաղական ովկիանոսին մէջ խեցգետնի արեւադարձին տակը կ'իյնան :

Լըբ եթէ հաշուենք թէ քանի աստիճան կը բաժնուի ստորին միջօրէականը սկսեալ Թոունէայէն (բեւեռային շրջանակ) մինչև Սանտուիչ կղզիները (արեւադարձ խեցգետնի) , կը գտնենք

Թոունէայէն մինչև բեւեռ	23 ¹ / ₂
Բեւեռէն մինչև բեւեռային շրջանակ (Ամերիկա Ռուսաց)	23 ¹ / ₂
Բեւեռային շրջանակէն մինչև արեւադարձ խեցգետնի (Սանտուիչ կղզիք)	43°

Ինչ ամէնը 90 աստիճան լայնութիւն , որ է Թոունէա տեսանելի երկրնքին սահմանը , և միանգամայն կէս գիշերուն հոն արեւը տեսնուելուն պատճառը :

Յայտնի է թէ որչափ մէկը դէպ 'ի բեւեռ կ'երթայ այնչափ ալ արեւուն ստորին միջօրէականին վրայ բռնած կէտին կը մօտենայ , որով աւելի լաւ կըրնայ տեսնել կէս գիշերուն պայծառութիւնը : Հիւսիսային-գլուխն 5 աստիճան լայնութեան աւելի մօտ է բեւեռին քան թէ Թոունէա , հետեւաբար յունիսի 22^ն երբ այս քաղքիս կէս գիշեր եղած ժամանակն արեւը հորիզոնին մօտէն կ'անցնի , հիւսիսային-գլուխն 5 աստիճան վեր կը բարձրանայ :

Հիւսիսային-գլխէն կը տեսնուի արևուն անցքը ստորին միջօրեականէն կէս գիշերուն այնչափ ատեն որչափ ժամանակ արևուն հիւսիսային խոտորումը չէ նուազ քան զ18 աստիճան, որ է ըսել մայիսի 12^{էն} մինչև յուլիսի վերջը : Որով Լըբոպայի այս հիւսիսային վերջին ծայրը արևը չմտնէր, օրուան երկայնութիւնն է անընդհատ իբր երկու ամիս ու կէս :

Լէոբոլտ Պուխ գերմանացի երևելի երկրաբանը, որ դարուս սկիզբները ճանապարհորդութիւն ըրած է դէպ 'ի Լաբոնիա և Հիւսիսային-գլուխը, հետևեալ նկարագրութիւնը կ'ընէ այն տիւր գաւառներուն ամառուան վրայ :

“Յուլիս ամսուն մէջ օդուն զովութիւնը, հաստատուն պարզութիւնն՝ այն կողմերուն երկայն օրերուն մասնաւոր քաղցրութիւն մը կու տան : Լըբոբ կէս գիշերը կը մօտենայ և արևը կը շարունակէ իր ընթացքը դէպ 'ի հիւսիս, բոլոր այն կողմի երկիրները, թէպէտ դեռ լուսաւոր, բայց դէպ 'ի հարաւ եղած գաւառներուն նման երեկոյեան անդօրրութիւնը կը վայելէն : Վարձեալ կը բարձրանայ արևը, և կարծես թէ նորէն կը սկսի օրը, ու կամայ կամայ յառաջ խաղալով երկնից կամարին վրայ նոր ջերմութիւն մը կը ծաւալէ բոլոր երկրին երեսը : Լուսոյն պայծառութիւնն ամէն վայրկեան հաւասար է, և մարդ չկրնար կարծել թէ իրիկունն առաջ գնացած է, եթէ ջերմաչափին իջնալէն չիմանայ թէ կէս գիշերն անցեր է : Արևուն տպաւորութիւնը միշտ պարզ ու զուարթ է, վասն զի այն տրիտուր տպաւորութիւնն որ կ'ընէ մեր վրայ երբ ալեաց մէջ կ'ընկղմի, հոս տեղի չունի :

“Վէս գիշերունէ քիչ մը ետքը բոլոր բնութիւնը նորէն կը սկսի կամայ կամայ կենդանանալ. ամպերը երկրէս բարձրանալով, այլ և այլ ձևեր առած օդուն մէջ ու լեռներուն վրայ կը տարածուին. ծովուն երեսի պզտի ալիքներէն կ'իմացուի որ հիւսիսէն եկած թեթև քամին դէպ 'ի հարաւ երթա-

լով աստիճանաբար կը զօրանայ : Արևն հորիզոնէն վեր կ'ելլէ և քանի առաջ կ'երթայ այնչափ ալ իրեն ճառագայթները կ'ազգեն երկրիս վրայ. առուակները՝ բոլոր երկրին երեսը ծածկած ձիւներուն հալելէն հետզհետէ առատանալով ու խոխոջալով կը վազեն. հիւսիսային քամին աղէկ զօրացած կ'ըլլայ, բայց ոչ յանկարծական մրրիկներու պէս, այլ կանոնաւոր և շարունակաբար կը շնչէ : Լըբեկոյեան ժամն ու թիւն ամէն բան նորէն 'ի հանգիստ կը դառնայ, երկինքն անամպ, հիւսիսային քամին կը դադրի, և գիշերը միայն արևուն քաղցր ջերմութիւնը կը տարածուի ” :

Լէոբոլտ Պուխ կը նկարագրէ նաև այս տիւր գաւառներուն մէջ բնութիւն խոտութիւնն ու անհարթութիւնը : Լըբ Վիլուիկ կը հասնի, որ Հիւսիսային-գլխոյն մօտ կ'իյնայ, հեռուէն կը տեսնէ այն համբաւեալ հրուանդանին բարձրաւանդակները, որոնք բևեռային մշտնջենաւոր մրրիկներէն կը կոծուին, և որոնց ստորոտը ծայրասուր խոռոչացած երթալով ալեաց բռնութեան կը մաշի :

“Յաղթահասակ ժայռեր, կ'ըսէ այս անուանի ճանապարհորդը, կը չըջապատեն վարն եղած ծովածոցը : Ինչ միայնութիւն և որպիսի տխրութիւն տիրած է ներսակողման լեռանց վրայ : Ամէն բան մեռած, և կենաց առաջին ճիգը միայն կը տեսնուի : Վաշտավայրները ընդարձակ միջոցներով դեռ ծածկուած են ձիւներով : Բարձրաւանդակները ժայռերու մեծամեծ կոյտերէ կը ձևանան, և ոչ հետք մը կը տեսնուի բուսաբերութեան անոնց վրայ, բաց 'ի քանի մը սպիտակօրակ մամուռներէ. կարծես թէ ջրհեղեղի ջուրը ողողմանէն նոր ազատած երկիր մըն է. բնութիւնը այս սոսկալի անապատներուս մէջ յաւիտենական թմբրութիւն զգեցած է, և մարդ կը փութայ հեռանալ ու փախչիլ անկէ ” :

Բուսոց աշխարհագրական օրինացն համեմատ Պուխ այս կողմերուս տարե-

կան միջին բարեխառնութիւնը զրոյէն վար աստիճան ուկէս կը դնէ , և ոչ այնչափ ցրտութենէն որչափ սոսկալի մըրը կաց պատճառաւ այն կողմի ձմեռն այսպէս սաստիկ է :

“Հիւսիսային և հիւսիսային-արեւմը տեան քամիները , լեռներուն գլխէն գալ հալիւթաբար չնչելով , ամէն բան զարհուրեի շփոթութեամբ մը տակն ու վրայ կ'ընեն : Երեսն մունչելու ժամանակ ոչ ազազակ կ'որոշուի և ոչ մարդու ձայն կրնայ լսուիլ : Սարսափէն լեզուն բըռնուած , մարդ կը նայի զգեստներով և

մուշտակներով ցրտէն ինքզինքը պաշտպանել . իսկ քաղցն յագեցընելու համար , քիչ մը կերակուր կը գտնէ , այն ալ պէտք է պատրաստ ու մօտ ըլլայ , վասն զի կրակ չկրնար վառել , և դողդոջուն բնակարանը հագիւ կրնայ հովին բռնութեան ընդդիմանալ . ահաւոր վիճակ , որ երբեմն նաև շատ օր կը տևէ : Այս մըրիկներն ընդհանրապէս արեւուն հորիզոնին վրայ բարձրանալու ատեն կը սկսին , և որ զարմանալին է միշտ կը դադրին գիշերուան գէմ , և նորէն կը սաստկանան օրուան հետ , :

Մանր գիտելիք :

Կոր խմբուլ քաղաքական : — Ամերիկոյ Միացեալ-Նահանգաց արուեստից վերջին աշխարհահանդիսին մէջ անցեալները գրուած էր մամուլ մը մեքենաշարժ , էգական ու զարմանալի : Երբ աշխատաւորներն այս մամուլն գործածութեանը վարժին , 40 պտոյտ պիտի ընէ 60 մանրերկրորդի մէջ , և փոխանակ տալու 12,000 թերթ տպուած երկու կողմանէ , պիտի տայ մինչև 360,000 թերթ իւրաքանչիւր ժամուն :

Դարուս սկիզբը նշանաւոր բան մը կը համարուէր ժամը 400 թերթ տպագրել . յամին 1814 , Դոյնլըտգրոյն տպագրատան մեքենական մամուլը ժամը 1200 օրինակ կը տպէր . 1825ին , կրկին գլանաւ մամուլ մը ժամը 2500 օրինակ կը տպէր . քիչ մը ետքը չորս գլանաւ մամուլ մը 5000 օրինակ կը տպագրէր ժամը : Ետին 1847 , նոյնպիսի գործիք մը ժամը 10,000 օրինակ կը տպէր , վերջէն հնարուեցան վեց , ութ , մինչև տասը գլանաւ մամուլներ , որ ժամն ինչուան 25,000 օրինակ կը տպէին :

Չիտուա յեւրոպա : — Սպանիացիք գտան չիքուլագի սովորութիւնը 1520 տարւոյն Մեքսիկացեաց մէջ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր հաստատուած : Իրենց հայրենիքն ալ մոտեցին այս սովորութիւնս , ուսկից անցաւ յետախա : Միայն ժըգարուն Գաղղիա մտաւ այս սովորութիւնը , և առաջինն եղաւ Մարիամ-Թէրէզա Թագուհին : Իշխանուհւոյս պաշտօնեայ մը ընդունեցաւ չիքուլագին մենավաճառութիւնը , և քիչ ժամանակի մէջ չիքուլագն ընդհանուր եղաւ Գաղղիա : Այս անգամ բժշկաց կարծիքն ալ միաբանեցաւ հոգային հետ , և յամին 1684 բարիզացի բժիշկ մը , նախագահ բժշկականութեան վարժոյցին , առաջարկութիւն տուաւ ապացուցանելու թէ Չիտուա , աղէկ է քիւրա , Աստուծոյ ըմբռնէ և գէր քիւր քիւր և զանգուշ : Այս կը միաբանին Լիննէսի կարծեացն , որ զգագան կը կոչէ իւրաքանչիւր Աստուծոյ (Լա . Theobroma) :

Ի վերայ այս ամենայնի այս աստուծոյն իւրաքանչիւր անյիշատիկ մոտ չգտաւ հիւսիսականաց մէջ ինչպէս խաչուէն . գուցէ պատճառն այն ժողովրդոց կազմութիւնն ըլլայ : Տաք երկրի պտուղ ըլլալով չիքուլագը , կը տկարացընէ զհիւսիսաբնակ , ուր ընդհակառակն կրնայ շատ օգտակար ըլլալ հարաւաբնակաց . իսկ խաչուէն գրգռելով կ'ազդէ ջղաց վրայ , և կը զարգացընէ մտաւորական կարողութիւնները :

Շրէժներ Բրուսիոյ կառավարութեան խորհրդականներէն մէկը որ անցած տարի մեռաւ Պրեսլա քաղաքը , թղթով մը աղաչեւ է եղեր Ապուել-Քատրին , որ հիմա Պուրսա կը նստի , իրեն օրագրութեանը մէջ գնելու քանի մը տող բան գրէ իրեն յիշելիք . ան ալ ուրիշ խօսքերու հետ հետեւեալ քանի մը տողն ալ գրեւ է .

“ Հոգւոյ ազնուականութիւնը չորս բանի վրայ կայացեալ է . կատարելութիւն մտաց , հոգեւոր և մարդկային գիտութեանց ծանօթութիւն , բարեգործութիւն և քաղցրութիւն առ մարդիկ :

“ Լսեցի որ Տերութեան պաշտօնի մէջ ես : Այնպիսի վիճակի մը ամենէն ընտրելի բաներն են հասարակաց համակրութիւնն ու քաղցրութիւնը : Խմաստունները կ'ըսեն թէ ինչ որ խստութեամբ մարդ չկրնար ձեռք ձգել , քաղցրութեամբ կը դառնայ , ջուրը որչափ ալ լոյծ մարմին է՝ ամենապինդ քարերն ալ կը կակղացընէ : Անոր համար պաշտօնեայն պէտք է քաղցրութիւն բանեցընէ և ոչ խստութիւն : Քաղցրութիւնը աւելի մօտիկ է արդարութեան :

“ Այս բարի խորհուրդները միայն կրնամ տալ քեզի ” :

„ ԱՊՏ-ԷԼ-ՔԱՏՐ ,
որդի Մուղի-Էտտինայ ” :